

ІЗ ПРАКТИКИ МУЗЕЙНОЇ РЕСТАВРАЦІЇ

УДК 069.444:912.43“1939/1945”

© Ірина РУДЕНКО

РЕСТАВРАЦІЯ КАРТ У НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Розглянуто основні принципи підбору методик щодо реставрації топографічних карт у Національному музеї історії України у Другій світовій війні. Подано приклади реставрації карт різних розмірів і різного ступеня пошкодження.

Ключові слова: *топографічна карта, реставрація, Національний музей історії України у Другій світовій війні.*

Національний музей історії України у Другій світовій війні налічує у своїй колекції понад 600 картографічних документів, більша частина яких воєнного часу. Перед тим як приступити до реставрації експоната, реставратор має вирішити, яким шляхом іти, яку методику обрати, щоб ліквідувати пошкодження, запобігти руйнації, надати експозиційного вигляду.

Адже постає цілий комплекс проблем, якщо музейний предмет має серйозні пошкодження. Наприклад, як видалити забруднення на поверхні? В одному випадку досить ватного тампона, в іншому – не допоможе і гумка. Як видалити наклейки? Сухим чи вологим способом? А що робити, якщо частини експоната склеєні липкою стрічкою? Обробляти весь аркуш чи окремі плями? Чи потрібно відновлювати втрачену в процесі тонування частину малюнка? Це далеко не повний перелік питань, що постають перед реставратором під час підготовки до роботи. І вирішення цих проблем залежить не лише від стану самої пам'ятки, а й від досвідченості та професійності реставратора.

У процесі роботи з картографічним матеріалом діапазон питань зростає, оскільки, крім звичайних проблем реставрації графіки, додаються ще й специфічні картографічні.

Карта – це не лише витвір гравера, художника, а й документ, кожна буква якого, кожен фрагмент містить у собі точну інформацію. Тому робота з таким матеріалом потребує особливої ретельності, максимум уваги, скрупульозного відбору хімічних реактивів, щоб жодна, навіть найдрібніша деталь не була втрачена або зруйнована в процесі роботи. Якщо пошкодження на художніх творах (гравюрах, малюнках), які з'явилися з плином часу внаслідок старіння, можна реконструювати завдяки ретельному вивченню матеріалу, застосуванню аналогій, а також художнього смаку та майстерності реставратора, то в картографії такий підхід абсолютно неможливий. Головним завданням під час роботи з картою є максимальне збереження авторського матеріалу (як паперового, так і кольорового – друкованого або рукописного).

Отже, у процесі роботи з картографічними документами насамперед варто зважати на збереження та технічні питання, оскільки вони важливіші.

Пропонуємо кілька прикладів реставрації карт.

Розглянемо, зокрема, трофейну німецьку карту (фрагмент) для льотчиків Люфтваффе.

Лицьовий бік до реставрації

Зворотний бік до реставрації

Карта мала поганий стан: на ній були численні заломы, розриви, втрати, сліди намокання, плями цвілі, сліди комах. На зворотному боці карта підклеєна різної якості папером, а по всьому периметру й на згинах – липкою стрічкою.

Після проведення хімічних досліджень було встановлено, що це клей тваринного походження (глютиновий). Плями клею оброблялися теплою водою з додаванням аміаку. У разі потреби робили компреси і плями повторно обробляли 3% розчином трилону Б. У місцях підклеювання силікатним клеєм його видаляли механічним шляхом за допомогою скальпеля. Клейку стрічку знімали хімічним шляхом, обробляючи місця склеювання сумішшю ефіру та спирту у співвідношенні 1:1. Карту дублювали двома шарами мікастрічкового паперу, попередньо підготовленого за розміром і напрямком волокон. Подовжньому напрямку волокон в одному місці відповідало поперечне в іншому. Далі проходив процес пресування до остаточного висихання експоната.

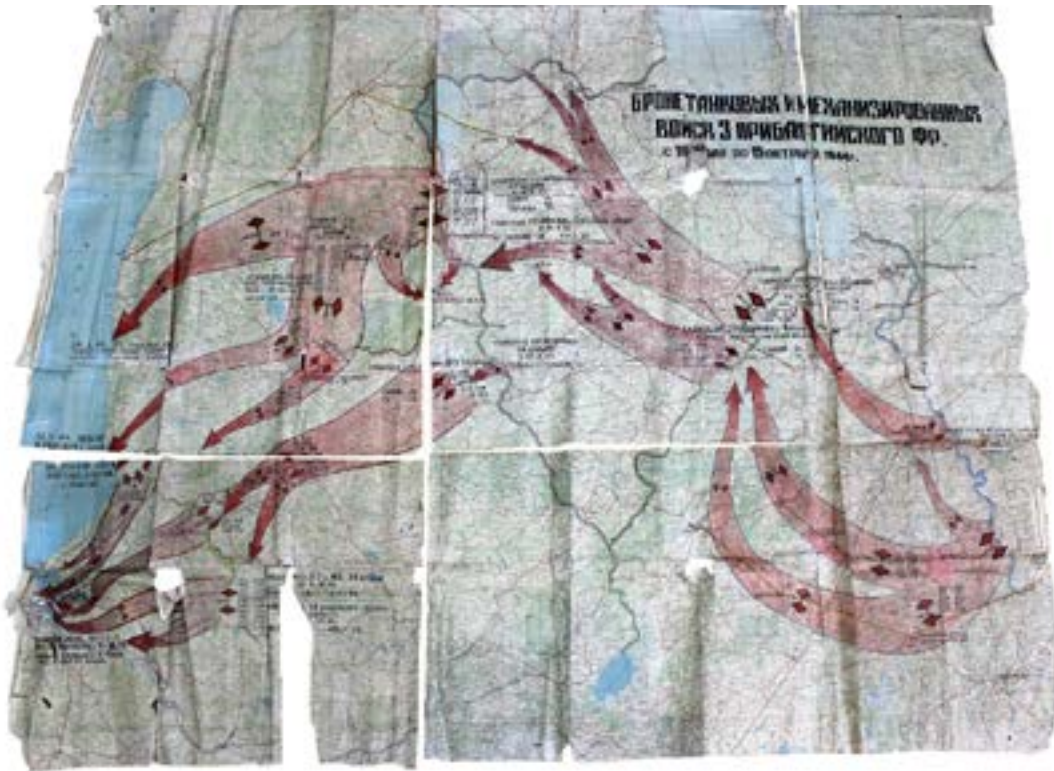
Лицьовий бік після реставрації

Зворотний бік після реставрації

Особливий підхід потрібен до карт, на яких на зображенні – розмітки кольоровим чорнилом, написи, зроблені ручкою або копіювальним олівцем. Таким зразком може слугувати карта полковника Н.А. Іванюка (1944).

Лицьовий бік до реставрації

Зворотний бік до реставрації

Документ мав численні розриви, згини, потертості, у процесі багаторазового складання утворилися глибокі заломы, втрати. На лицьовому боці карта була розмальована неводостійким червоним аніліновим чорнилом, яке частково перейшло на зворотний бік.

Після проведення хімічних досліджень паперу та клею було встановлено, що папір складається з целюлозних волокон. Карту підклеєно кількома видами клеїв, зокрема: борошняним, силікатним, а також клеєм синтетичного походження – ПВА.

Складність у реставрації розглядуваного експоната полягала в тому, що потрібно було видалити заклейки без водяної обробки. У цьому разі був використаний 3 % розчин перекису водню в 48 % розчині етанолу. Цей розчин унеможливував розтікання чорнила.

Перед реставрацією карту очистили від пилових забруднень й обробили фракційним желатином (для усунення згинів). У процесі реставрації карту розділили на шість частин, кожен з яких продублювали на японський папір. Фрагменти з'єднували один з одним смужками тканини так, щоб карта могла складатися.

Лицьовий бік після реставрації

Зворотний бік після реставрації

Реставрація карт на кальці – проблемна для реставраторів. Основні проблеми, на які потрібно зважати під час реставрації кальок, такі:

- чутливість до найменшого зволоження;
- складність розпрявлення (навіть у разі з'єднання з рівномірною основою) через «звичку» кальки до скручування;
- складність підбору матеріалу для заповнення втрачених фрагментів – відсутність у наявності паперу, схожого за всіма характеристиками до кальки, що реставрується.

У нашому випадку карту реставрували щільнішою за товщиною калькою. (Викопіровка із топографічної карти Угорщини, 1945 р.).

Лицьовий бік до реставрації

Зворотний бік до реставрації

Процес реставрації проводився «всуху», досить обережно, скальпелем, легким притискуванням на ділянку, де була «операція» і видаляли залишки пилового забруднення. Щойно креслення розправили, кальку дублювали двома шарами паперу. Після дублювання креслення накривали листом щільного поліграфічного фетру, розмір якого на 0,5 см більший від кальки з кожного краю.

Лицьовий бік після реставрації

Зворотний бік після реставрації

Картографічні документи належать до особливої категорії архівних документів. Вони характеризуються наявністю різноманітних матеріалів і речовин, використаних у процесі створення, і потребують індивідуального підходу під час реставрації.

Джерела та література:

1. Труды Лаборатории консервации и реставрации документов Санкт-Петербургского филиала РАН. Методические рекомендации. – Вып. 1. – Спб., 2008. – 199 с.
2. Реставрация произведений графики. Методические рекомендации. – М., 1995. – 183 с.
3. Федосеева Т.С. Материалы для реставрации живописи и предметов прикладного искусства. – М., 1999. – 119 с.

© **Ирина РУДЕНКО**

РЕСТАВРАЦИЯ КАРТ В НАЦИОНАЛЬНОМ МУЗЕЕ ИСТОРИИ УКРАИНЫ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

Рассмотрены основные принципы подбора методик к реставрации топографических карт в Национальном музее истории Украины во Второй мировой войне. Представлены примеры реставрации карт разных размеров и разной степени повреждения.

Ключевые слова: *топографическая карта, реставрация, Национальный музей истории Украины во Второй мировой войне.*